

МИХАИЛ САДОВЯНУ ПЕСЕНТА НА СПОМЕНА

Превод от румънски: Спаска Кануркова, 1980

chitanka.info

През ония отдавнашни дни, когато още нямах мустаци, когато нямах и грижи, ходех нощем с други момчурляци на моята възраст в лъката на Молдова да пасем конете. Имаше там едно място, което се наричаше Грумезов завой; там пуцахме конете; слушахме букаите им да подрънкват, усещахме ги как се отдалечават и бавно-бавно се приближават; ние накладдахме огън от съчки и си разправяхме било и не било. Късно през нощта се изтягахме по гръб, вперили очи към звездите, и мълчахме, а двамина стояха на стража, зачервени от огъня, капнали за сън.

Други хора имаше тогава по земята, а по света се носеха разни приказки и истории, които днес вече не се чуват. Отидоха си и те заедно с хората. Така — спомням си, че еднажды от балкана слязоха чобани... Наближаваше есен. Измежду тия чобани имаше един, който нощем идеше с два коня чак при нас, на Грумезов завой. Стоеше край нашия огън, приказваше с нас, разпитваше ни за хора от селото и за разни работи, разказваше ни по някоя приказка; а когато на изток се покажеше Зорницата, яхваше коня и си отиваше в кошарата, която се намираще в едни долчинки от другата страна на блатото.

Беше около четиридесетгодишен; имаше свъсени вежди и гъсти черни мустаци, а приказката му звучеше някак тъжно и издълбоко. Ние му думахме байко Михалаке и много ни беше драг. Разказваше хубаво стари работи и разказите му всякогаж изпълваха душите ни с жал... Той беше много добре сложен мъж с жилест врат; юмрукът му можеше да повали бик; но когато разказваше, очите му гледаха благо, а гласът му сякаш напяваше песента на тъжните отколешни случки.

Една нощ нямаше никакъв вятър и горичката беше замряла, очертана като назъбена линия по небосклона; месечината не беше изгряла, звезди изпълваха простора; Молдова си течеше тихо на завоя на няколко хвърлея от нас и златни светлини играеха по леко набръчканите ѝ води. Тази вечер байко Михалаке бе дошъл по-рано, пуснал бе конете да пасат и сега седеше облегнат на лакът, сякаш тежест притискаше душата му.

Ние бяхме петима и лежахме по корем, завити в кожуси и абички. Навремени огънят изпукваше и осветяваше по някого от нас, после треперливите пламъци променяха посоката си и огряваха другиго, който лежеше с приповдигната глава и гледаше с пламнали очи.

— Байко Михалаке — обади се някой, — какво ти е тази вечер? Сякаш нещо ти е криво.

— Нищо ми няма, момче... — отговори байко Михалаке. — Мисля си... Така е с човека, идва час в живота му, когато си спомня за отминалите дни, и до него сякаш зейва гроб.

Ние твърде не разбирахме байко Михалаке: такива едни тежки думи изричаше понякога. Замълчахме. Само го гледахме настойчиво. Очите му като че ли бяха обърнати навътре в душата му и навремени в тях припламваше бегъл светлик като блясък на вълна.

— Момчета — неочаквано рече той, — приближава вече есен и иде време да си тръгваме. А кой знае дали някогаж ще се върнем пак по тия места. Мисля си, че моят живот все по чужбински краища минава. Не ми е мъчно за другите места, които съм напущал, ама сега ми е мъчно, защото тук съм младувал...

Ние се размърдахме, учудени от тия думи, но никой нищо не продума; разбрахме, че байко Михалаке, пак ще ни разкаже нещо; гласът му тегнеше, изпълнен със спомени. Сред тишината на нощта ято черни птици прелетя с шумолене над горичката. Една проточи глас като треперлив плачевен зов. Байко Михалаке вдигна глава нагоре и промълви бавно с принизен глас:

— Прелетни птици...

Не зная защо, усетих смут в душата си; след като самотното ято отмина, в нощта сякаш остана някаква тръпка.

След известно време казах:

— Затова ли разпитваше ти за тоя и за оня от наше село, байко Михалаке? Мнозина трябва да познаваш, щом си живял по нашия край...

— Познавам, как да не познавам; ама мнозина вече ги няма.

Щеше ми се да го попитам защо не отиде в село да види познатите си, ала се сдържах. Байко Михалаке беше особен човек. Рядко бях срещал такъв човек в живота си. Може би си има причина за това, мислех си. Но на нас не ни беше съдено да я узнаем, щом той не ни казваше. Само го гледахме в очакване — той беше вперил поглед в огъня и си спомняше нещо...

— Ей там, отвъд, на другия бряг на блатото, откъдето слизам с конете — започна той бавно, — има един гроб, момчета. Нявга и дървен кръст имаше, но времето го прояде. Когато пръв път минах

тази година, спрях се и разгледах мястото; смятах, че пороищата ще да са подяли брега, ама видях, че не са стигнали до костите, които са погребани там... И може би още много време ще спят в покой...

Сега вече никой не знае този гроб; и вие много пъти сте минавали с весели провиквания край него, без да знаете, че там лежи заровена Ирина, щерката на псалта от вашето село... Този гроб има своя история... Тук, в село Думбравени, имаше един псалт Калистрат, един висок-висок човек с бели мустаци, увиснали като къдели. Жена му беше дребничка, а устата ѝ по цял ден мелеше... зла беше до немай-къде! И в тяхната къща, момчета, се роди и израсна като цвете Ирина, за която ви разправям... Господар на селото и чифлика и голям чокоин, както е известно, беше векилинът Георге Алванит, друго земец, лют човек и хубавец...

Ей там, отвъд блатото, между баирите, където сега пасат нашите овце, и тогаз пасяха овце — овцете на чокоина. Чирак на овчарите, момче за шетане из двора и за други работи, беше един момък, Аксънтел. Момъкът беше пръв на хорото — нали така става по селата, един момък застава начело на ергените, — пръв беше и в свирнята на кавал и бучум, а не беше и грозен... И той беше човек на тоя свят и не беше за изхвърляне. И един ден на великденското хоро взел на Ирина шамията, в която имало два стръка босилек... После, късно вечерта, влязъл в градината, почукал на прозорчето на собата, дете спяло момичето. Старите не чули, чуло го момичето и излязло да си иска шамията и стръкчетата босилек... А греела една месечина, сякаш светъл облак се бил спуснал над селото. Ирина се приближила до момъка, той извадил шамията, лъхнал ги мирис на изсъхнал босилек... Накрая у момъка останали и шамията, и любовта на момата. През него лято понякога Аксънтел почуквал тихичко нощем на малкото прозорче над постелята на момата, а понякога от кошарата между баирите песента на неговия бучум се понасяла бавно над долините и душата му, и зовът му достигнали до двора на псалта Калистрат. Ирина се промъквала между градината и вървяла подир зова на бучума чак до река Молдова. Там из крайбрежните горички нощта се спускала като дим — нещата се виждали смътно. Но Аксънтел още от върха виждал сянката на изгората си... бучумът млъквал, той се спущал надолу към горичката с две кучета подире си; две кучета имал: Хайдук и Гарван — едното бяло, другото черно.

Добре се имали момъкът и Ирина до месец груден. Тогава овцете тръгнали на зимуване. Заминал и Аксънтел... Но есенната слана не попарила тяхната любов; навремени се виждали.

Девојката чакала сгоден ден, за да признае на родителите си... Сърцето ѝ се свивало, защото момъкът бил беден и сирак. Ала такова време не дошло. През есенните пости в къщата на псалта пристигнали сватовници от страна на Алванит. Той виждал девојката много пъти, говорил с нея, тя му харесала и сега намислил да я иска... Щом Калистрат чул това, подскочил от радост, после седнал на одъра и погалил дългите си мустаци. Стиснал ръка на сватовниците и рекъл: „Харно, приемаме. Ще вдигнем сватба!...“ И започнал да брои на пръсти чеиза на девојката. А момата излязла от къщи, втурнала се в един ъгъл на плевника и заридала.

А пък Георге Алванит — той изведнъж бил пламнал по девојката и сега много бързал. Чокоинът давал земя и добитък в дар; такъв късмет рядко се пада на дъщерята на един селянин... Ала девојката плачела и линеела и толкова отслабнала от плач и мъка, че най-после старите забелязали. Загледали я със свъсени вежди.

— Какво ти е, дъще? Плачеш, задето ти излезе такъв късмет ли, каквото друга мома не е сънувала на този свят?

— Ох, мале и тейко, плача, задето ме давате на друго земец.

Старите се спогледали учудени. Сетне псалтът изкрещял:

— Какъв друго земец, мари, от една вяра е с нас!

— Имай милост, мале, имай милост, тате! — извикала девојката.
— Не ме зачерняйте! Аз любя един момък от нашите!

Майката се сопнала, псалтът вдигнал ръка и плеснал момичето през устата. Строполила се Ирина на одъра с обляно в кръв и сълзи лице. А старият взел да ругае и да крещи:

— Аз съм твой господар! Ще сториш това, което ти кажа! Ние по-добре разбираме кое е за твое добро!

— Аха! — креснала и бабата. — Затуй са били разходките ти край блатото... Скиторила си по лоши друмища. Или ще склониш, или ще влезеш в земята!

Били я старите и я принудили да млъкне и да склони да вземе векилина.

Ала на другия ден момата пак плачела и очите ѝ все повече хлътвали в черни кръгове; Калистрат пак започнал да ѝ крещи.

— Тейко — стенела девойката, — пребий ме, ала по сърце ми е един момък от нашите...

Днес така, утре така, девойката не казала кой е тоя момък. Биели я всеки ден. Тя мълчала, лицето ѝ потъмняло, сърцето ѝ се вкаменило.

После дошло време да иде и в църква, с кумове и шафери. Голяма сватба вдигнали. Попът пеел, а сълзите се леели по лицето на момата. Изкарали сватбата както си му е редът, гърмели с пищови, — всички се веселили, само на момата ѝ течали сълзите по бузите. Сетне престанали да текат... Стояла и гледала само в една точка.

Така настъпила пролетта; Ирина била вече невеста на Алванит и всички жени в селото я облажавали. А щом настъпила пролетта, след Гергьовден, започнали да прииждат и чокойските овце към река Молдова. И една привечер откъм баирите отвъд реката изведнъж се разнесла по долината познатата песен на бучума... А заедно с песента до къщата на векилина се носели и уханията на разцъфналите ливади; Ирина излязла от къщи, излязла от двора и се отправила към горичката, само очите ѝ пламтели. И бучумът секнал, Аксънтел се спуснал от върха към реката през мъгливия здрач с двете кучета подире си.

Много неща трябва да са си казали те, много трябва да е плакала невестата на векилина. Но после плачът ѝ стихнал и хубавите дни на отминалото лято отново се върнали за нея. Ту момъкът скришом влизал в селото, ту Ирина се прокрадвала в горичката край Молдова...

По едно време и до ушите на мъжа ѝ достигнала мълвата. Най-напред той се скарал на жена си гневно:

— Научих, невесто, че не си ми вярна... Хората ми подхвърлиха...

Тя никога не била се усмихвала на мъжа си. Погледнала го намръщена; не му отговорила.

— Невесто — заговорил той отново, — кажи, истина ли е, или не...

Тя пак не му отговорила. Той изревал от гняв и млъкнал.

И една вечер, когато месечината греела в горичката и влюбените седели на тревата под една стара ракита... Сега тая ракита я няма вече. Както си стояли, изведнъж чули наблизостъпки на хора, бързи стъпки и яростен глас.

— Това е Алванит... — тихо рекла Ирина.

Станали; Аксътел взел на ръце невестата, влязъл в реката и поел към другия бряг с двете кучета подире им. Той гледал напред, бързал. Ирина гледала назад. По едно време тя рекла:

— Мили ми Аксътел, усетиха ни; виждам суетня в горичката...

Той забързал, ала реката бучала все по-силно. Ирина казала отново:

— Ще ни стигнат, мили ми Аксътел...

И когато вече да излязат на другия бряг, в реката се втурнал и Георге Алванит с двама аргати. Разкрещял се страшно: невестата промълвила разтреперана зад овчарина:

— Взел си е стария ханджар и ще ме убие...

Скоро мъжът ѝ ги настигнал. Аргатите се нахвърлили върху момъка и го повалили на земята, а Алванит застанал неподвижен пред Ирина и изстенал от гняв:

— Мръснице! Какво си сторила, мръснице! Дойде последният ти час!

Тя го погледнала, без да трепне, а очите ѝ били тъжни и горели като два въглена. И само толкоз рекла:

— Ти не ми беше по сърце... А за севдата си мога и да умра!

Тогава Алванит забил ханджара в гърдите ѝ; тя се олюляла и паднала настрана, обляна в кръв. А Аксътел, момъкът, потреперил и изревал. Кучетата се втурнали изведнъж, хвърлили се на вратовете на аргатите. Той скочил и се стоварил върху векилина. Изтръгнал ханджара му, ударил го, разбил му главата... Обърнал се към аргатите, насъскал кучетата, подгонил ги, бил ги с дръжката на ханджара, ала те навлезли в реката и избягали...

Когато се върнал, изритал с крак Алванит във водата. Сетне се навел над Ирина, целунал затворените ѝ очи и истиналите ѝ от смъртта уста. И разплакан, я изнесъл горе на могилата. Изкопал с ханджара дълбок трап и положил на дъното му Ирина, да спи вечния си сън.

Това е историята на този гроб, момчета.

Байко Михалаке млъкна, застинал неподвижен на мястото си. А на изток, забулен в мъгли, се показва лунният сърп с проблясъци като от друг свят. Из върбите се понесоха въздишките на лекия среднощен повей; заедно с него до нас достигна и трепетният шепот на водите на Молдова.

Много време измина оттогава, но добре си спомням, че попитах байко Михалаке:

— За смъртта и за заравянето ѝ трябва да са ти разказали ония аргати, байко...

Той не ме чу. Стана помръкнал, навлезе в лъката и заговори тихо с конете в храстите. Чух букаите да подрънкват. После байко Михалаке мина язदेशком край огъня и рече:

— Лека нощ, момчета...

Известно време го виждах по осветената лъка; изкачваше се бавно покрай могилата на гроба, сетне го изгубих от очи.

Всичките ми другари се бяха скупчили до огъня, завили се с абите презглава. Аз стоях неподвижен. Нощта ставаше все по-светла: вятърът гонеше речните мъгли и могилата сякаш се отдалечаваше... Пред очите ми ту се мяркаше момъкът от ония времена, ту се спираше байко Михалаке, мълчалив и тъжен; по едно време, бе вече късно, ми се стори, че заедно с въздишката на вятъра до мен долетя и риданието на бучум: песента на спомена. Песента трептеше сърцераздирателно като сред мъртвешка пустош и сякаш се сбираше в стълб от мъгли около стария гроб до реката.

1909 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.